

IŠTIKIMAS BIBLIOGRAFIJAI IR TIESAI

Regina Varnienė-Janssen

Žaliuoja giria, toliais vilnydama, šilais dulsvuodama... Pamede vingiuojančiu takeliu keliauja dviese: jauna, vešliais plaukais moteris ir dvylikametis sūnus. It susitarę žvilgsniu apglėbia kerinčiai gražią pušį - liekną, aukštu lygiu liemeniu, apvilktu plona rusvai pilka žieve. Šimtamečių pušų fone fotokamera užfiksavo abu - Ramaškonių kaimo bibuotekininkę Verutę Genčiauskienę ir jos sūnų Osvaldą Janonį. Vienas labai didelis troškimas tuomet kirbėjo mokinuko galvoj: greičiau sulaukti ilgosios pertraukos ir šmurkštelėti į atokiausią bibliotekos kampa, kur laukia nebaigta skaityti knyga. Nenusakomas knygų kvapas, bibliotekoje dvelkianti rimtis ir susikaupimas Osvaldą traukė kur kas daugiau nei žaidimai ar koridorių šurmuly.

Kada gimsta pažinimo troškulys ir kokia data žymėti mokslininko biografiją? Kai po pamokų lėkdavo į Surdegio kaimo, kur tuomet persikėlė gyventi šeima, biblioteką padėti čia triūsiančiai mamai, Osvaldas jau tuomet galvojo apie darbą bibliotekoje. Klaidžioti nereikėjo, baigęs mokyklą iškart pasuko į bibliotekininkystės specialybę Vilniaus universitete.

Čia, Surdegyje, aldmirkšniu pralėkusi vaikystė ryškiausiai iširėžė Osvaldo atmintin ir širdin. Ką reiškia - susijęs su kraštu? Manoma, kad tikrai glaudus santykis su kraštu bus tada, kai žmogus ne tik jaus jo grožį, bet ir jį pažins. Osvaldą Janonį galima vadinti tikru surdegiškiu, nes po 34 metų vėl sugrįžo čia jau gerai susipažinęs su šio krašto istorija: prieš šimtmečius čia klestėjusiais dvarais, veikusiais vienuolynais, iškiliais žmonėmis ir paprastais valstiečiais, šiltai ir nuoširdžiai apie tai tašydamas knygelėje „Iš Surdegio praeities“. Dar po vienuolikos metų, kai buvo rengiama profesorius bibliografija, jis parašė ir antrąją knygą apie savo kraštą.

Laikas, praleistas darbuojantis drauge su mama Ramaškonių ir Surdegio kaimo bibliotekose, nenuėjo perniek. Tuo netruko įsitikinti ne tik pats Osvaldas, tapęs studentu, bet ir Vilniaus universiteto bibliotekos specialistės dėstytojai. Bibliografinio aprašo žinias dėstytoja iškart įvertino aukščiausiu pažymiu, o knygų sisteminimo egzaminą Osvaldas Janonis išlaikė net nelankydamas užsiėmimų.

Šiandien Osvaldas Janonis - socialinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Komunikacijos ir Filosofijos fakultetų habilitacijos komisijos pripažintas atitinkančiu humanitarinių mokslų srities komunikacijos ir informacijos krypties habilitacijos reikalavimus, Vilniaus universiteto profesorius, varantis tris plačias bibliografijos pradalgės: intensyvi mokslinė veikla, pedagoginis darbas aukštojoje mokykloje bei nacionalinės retrospekty-



Profesorius Osvaldas Janonis

viosios bibliografijos rengimas. Jos dažniausiai ėjo lygiagrečiai, viena kitą papildydamos, paaiškindamos. Profesorius spėja apėpti visas tris, su pavydėtina energija ir veržlumu, visa širdimi ir protu linkdamas į tai, kas moksle nauja.

Kad ir kas kalbėtų apie Lietuvos bibliografijos mokslo tradicijų užuomazgas, pirmiausia pamini Osvaldo Janonio pavarde. Sklaidau nučiurintus 1978 metų² sąjunginės mokslinės aspirantų konferencijos, vykusios Tbilisyje, bei 1979 metų ketvirtosios Lietuvos bibliografų konferencijos pranešimų lapus³, tarp kurių yra ir Leningrado valstybinio kultūros instituto (dabar Sankt Peterburgo kultūros ir menų universitetas) aspiranto Osvaldo Janonio pranešimai. Tai patys pirmieji svarbiausi moksliniai darbai ir dar anuomet pradėta pradalgė - sisteminis bibliografijos produkcijos tyrimas bei bibliografijos mokslo metodologija. Tuomet jo išsakyta mintis, jog sisteminis požiūris gali padidinti bibliografinės veiklos efektyvumą, patobulinti bibliografijos priemonių sistemos formavimą, valdymą ir organizavimą, buvo netikėtas ir naujas iššūkis bibliografijoje. Bibliografijos teorijos ir praktikos sąryšio metodologija tampa pagrindine Osvaldo Janonio mokslinio tyrimo idėja 1976-1979 metais studijuojant tikslinėje aspirantūroje Leningrado valstybiniame kultūros institute. Trejus mokslinio tyrimo metus apvainikavo brandus rezultatas — disertacija „Bibliografijos produkcijos sisteminio tyrimo metodologiniai aspektai“⁴. Nors šis mokslinis darbas buvo skirtas bibliografijos metodologijai, jo svarbą pripažino ir kitų sričių mokslininkai. Profesorius Janonis iki šiol yra dažniausiai šalyje ir užsienyje cituojamas Lietuvos bibliografijos teoretikas.

Disertacijos jaunas mokslininkas neikišo lentynom Siekdamas kuo plačiau Lietuvoje paskleisti naują požiūrį, galintį tobulinti bibliografijos priemonių sistemą ir gerinti vartotojų bibliografinį aprūpinimą, disertacijos pagrindu Osvaldas Janonis 1981 metais parengia ir publikuoja „Spec-

kurso „Bibliografijos mokslo metodologijos pagrindai“ sudarymo metodinius nurodymus“⁵. Ši knyga esmingai pranoko metodinių nurodymų speckursui sudaryti paskirti, įrašytą antraštėje. Šalies specialistams šis leidinys turi ypatingą vertę, nes atskleidžia bibliografijos savimone – jos esmę, išsamiai išaiškina bibliografijos savybes bei jos vaidmenį. Tai yra bibliografijos mokslo teorijos pamatas, atskaitos pozicija daugeliui tyrimų bei bibliografijos žinių sistemos organizavimo pagrindas. Tai pirmasis ir iki šiol vienintelis toks išsamus bibliografijos metodologinis ir teorinis pagrindimas mūsų šalyje.

Sklandydamas ir skaitydamas paties profesoriaus parengtą bibliografiją, nejučia pagarbiai nustumbi, matydamas šią kupiną mokslo kraitę, į kurią kruopščiai sudėliota mokslininko, pedagogo ir bibliografo kūrybos visuma: jos pradžia, raida ir šiandiena. Sukurta ištis nemažai. Dešimtys knygų bibliografijos metodologijos, teorijos, metodikos klausimais, gausybė mokslinių publikacijų nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos strategijos bei metodikos klausimais, kurių didelė dalis išspausdinta užsienio šalių žurnaluose, svarūs moksliniai pranešimai, skaityti tarptautinėse bibliografų ir knygotyrintinkų konferencijose, redaguoti ar sudaryti svarbiausi šalies knygotyros ir bibliografijos moksliniai leidiniai, kurių redakcinių kolegijų narys buvo ir profesorius Osvaldas Janonis.

Antroji pradalgė – tai pedagoginis darbas. Profesorių visuomet supa gausus būrys studentų, diplomantų, doktorantų, jaunų dėstytojų. Profesorius visus mato, visiems padeda, vadovauja, konsultuoja. Jiems skiriama visa diena, o savo moksliniam darbui – vakarai. Kalbėdami apie profesorių Osvaldą Janonį, jo buvę mokiniai dažnai įterpia žodį „pirmasis“. Pirmasis jų profesorius, mokslinio darbo vadovas, oponentas konsultantas. Mokinių būta nemažai, nes prabėgo jau 37 metai nuo to laiko, kai Osvaldas Janonis įžengė į Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto Bibliotekinių katedrą, pakviestas dėstyti bibliografijos discipliną. Vėliau, nuo 1992 metų, tų pačių disciplinų dėstyti profesorius pereina į Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetą, kur dirba iki šiol.

Nors universitete svarbiausia yra fundamentinis teorinis bei metodologinis studentų parengimas, profesorius didelę reikšmę teikia ir pratyboms, kurios kaskart praturtina žinias apie bibliografiją. Profesoriumi nuolat rūpi, kad pradantys bibliografai bent kartą patirtų džiaugsmą, kurį sukelia nors ir mažas atradimas. „Tada jau nebesustos, ieškos



Nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos redaktorių kolegijos C serijos rengimo darbo grupės pasitarimo 2008 m. rugsėjo 11 d. dalyviai. Sėdi Regina Varnienė-Janssen ir Osvaldas Janonis; stovi (iš kairės) Virginija Savickienė, Elvira Urbonavičienė, Irena Jezukevičienė, Audronė Matijošienė, Rasa Adomavičienė, Valerija Debesienė

patys, tirs. Kiekvienas, parengęs nors vieną bibliografiją, aptinka ką nors netikėta: ar slapyvardį pavyksta išaiškinti, ar publikacijos autorystę patikslinti“, – įsitikinęs profesorius, pats savo mokslininko kelią pradėjęs bibliografu Lietuvos valstybinės respublikinės bibliotekos (dabar Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) Lituanistikos skyriuje, kur baigęs universitetą gavo paskyrimą. Ir vėliau, jau perėjęs į universitetą, jis niekada neatsisakė bibliografo darbo. Savo pasirinkimą aiškina taip: „Ne tik įdomu, bet ir būtina padirbėti bibliografu, jei nori šio darbo mokytį kitus. Tik taip gali perprasti praktinio darbo esmę bei jo ypatybes“. Anot profesoriaus, į doktorantūrą reikėtų priimti tik praktinio darbo stažą turinčius bibliografus⁶.

Klausydamasis profesoriaus Osvaldo Janonio įsitikini, kad vargu ar esama įdomesnio ir gražesnio mokslo už bibliografiją, kurioj viskas staiga sušvinta naujom spalvom. Gal taip prabyla ne vien susizavėjęs ir sykiu labai kuklus žmogus, bet ir ilgi sąžiningo ir atkaklaus darbo metai, atiduoti vienam tikslui – bibliografijai.

Iš tiesų universitetas daug laimi, kai į jį ateina ne tik eruditas mokslininkas, bet ir puikus oratorius, mokantis nuoširdžiai prabilti į studentus ir visada jaučiantis auditoriją. Savaime pagauna turtinga ir gyva profesoriaus kalba, kurioj vis sužvilga liaudies posakis, palyginimas. Neatsitiktinai 1980, 1985 ir 2006-aisiais profesorius Osvaldas Janonis buvo pripažintas geriausiu Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto metų dėstytoju.

Studentai ir kolegijos dėstytojai, bibliografai kalba apie Osvaldą Janonį su didžiule pagarba, vertina jo tiesumą. Vertina dėl to, kad niekad nesistengė kam nors patikti, buvo nepaprastai reiklus sau ir kitiems. Ir aišku, kad visada buvo ištikimas savo mokslui ir pažiūroms, ištikimas tiesai – net ir tuomet, kai Vilniaus universitete modernizuojant studijų

programas virš tradicinių disciplinų pakibo Damoklo kardas. „Modernios technologijos ir laikmetis nepakeičia prieš šimtmečius susiklosčiusio bibliografijos tikslo, turinio ir jos paskirties. Nauji iššūkiai tik pakoreguoja bibliografijos darbo pobūdį“, - tuomet aiškino profesorius, karštai pasisakydamas prieš bibliografijos disciplinų mažinimą bei bibliografijos vertės menkinimą.

Trečioji pradalgė - nacionalinė retrospektyvioji bibliografija, kuriai profesorius niekada negailėjo nei savo laiko, nei jėgų ir kuriai atseikėjo ne sauja ir ne rieškutes, o va taip 35 gyvenimo metus. Nuo jaunystės iki pat baltos galvos.

Pašalinio akimis viskas gali atrodyti paprasta: surinkai reikalingo laikotarpio spaudą, aprašai dominančius dokumentus ar straipsnius iš laikraščių ir po tam tikro laiko laikai rankose reikalingą nacionalinės bibliografijos tomą. Tačiau jų parengimas reikalauja daug ir kruopštaus triūso. Kartais ištisų savaitių ar net mėnesių darbas nueina perniek. Ne veltui sakoma, kad bibliografas turi būti atkaklus ir ištvermingas. O kiek įvairiausių netikėtumų slypi šiame darbe! Tuo profesorius įsitikina dešimtis kartų, pradėdamas kiekvieną naują analizinės bibliografijos tomą. Nelengva skverbtis pro metus, keliant klodą po klodo šūsnis laikraščių, atrenkant ir rūšiuojant kūrybinės minties grūdus, aiškinantis slapyvardžiais pasirašytų publikacijų autorystę. Čia, matyt, būtų striuka, neturint entuziazmo ir kūrybinės aistros. Osvaldui Janoniui šių savybių netrūksta. Po daugelio metų triūso profesorius galėtų tiksliai apibūdinti Lietuvos politinio, socialinio ir kultūrinio gyvenimo aktualijas, atspindėtas tyrinėto laikotarpio spaudoje, suminėti daugelio slapyvardžiais pasirašinėjusių autorių pavardes, — rengiant analizinės bibliografijos tomus, jų atskleista ne viena dešimtis. Neatsitiktinai profesorius dažnai kartoja, kad bibliografija yra raktas, atveriantis mūsų tautos gyvenimo duris. 1973 metais pradėjęs dirbti Kauno viešosios bibliotekos Lituanistikos skyriuje antraeilėse pareigose, jis niekada neatsisakė nacionalinės analizinės bibliografijos tomų rengimo. Jų profesorius kraitėje net 10. Kai kuriuos tomus parengė vienas, kitus su kolegomis, ne vieną jų redagavo.

Būdamas bibliografijos teoretikas, profesorius tuo neapsiribojo. 1989 metais jis pirmą kartą į nacionalinę retrospektyviąją bibliografiją pažvelgia metodologo žvilgsniu, siekdamas atkreipti valstybės institucijų ir bibliografų dėmesį į nepakankamus nacionalinės retrospektyvinės bibliografijos rengimo tempus, į tai, kad už nacionalinės bibliografijos ribų liko Lietuvos teritorijoje išėjusių kitakalbių periodinių leidinių publikacijos⁷. Ir vėliau ne kartą spaudoje yra pasisakęs, kad nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos rengimui turi būti skiriamas kur kas didesnis valstybės dėmesys, kad turėtų būti parengta valstybinė programa, sudaranti galimybę pastoviai, be trukdžių rengti ir publikuoti nacionalinę retrospektyviąją bibliografiją⁸.

Atskirai pagyrimo žodį reiktų tarti unikalaus žanro profesorius leidiniui „Nacionalinės bibliografijos paraštėje“,

atsiradusiam iš kasdienio darbo prie analizinės bibliografijos tomų, diskusijų su kolegomis metodiniais klausimais ir iš pareigos pareikšti savo mokslininko poziciją dėl mūsų šalies dokumentų bibliografinės apskaitos reformos tuoj pat po nepriklausomybės paskelbimo, kai pasikeitus politiniam šalies gyvenimui ir atsiradus naujoms galimybėms sekti kitų šalių patirtimi, teko priimti ryžtingus sprendimus.

Gerai pažindamas įvairių šalių bibliografinę apskaitą, Osvaldas Janonis objektyviai įvertino Lietuvoje susiklosčiusią situaciją ir ragino nedelsiant imtis ryžtingų veiksmų bibliografinės apskaitos modernizavimą kryptimi. Jis pasisakė už Knygų rūmų reorganizavimą į Lietuvos nacionalinės bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centrą, siekiant panaikinti funkcijų dubliavimą tarp šių dviejų įstaigų, taupant finansinius, žmogiškuosius ir techninius išteklius⁹. Profesorius pats daug prisidėjo prie mūsų šalies bibliografinės apskaitos reorganizavimo, bibliografinių procesų modernizavimo ir šios svarbios informacijos sklaidos gerinimo.

Reikšmingi profesoriaus nuopelnai mūsų šalies kultūrai bei jo mokslinė veikla neliko nepastebėta. 1996 m. lapkričio 18 d. buvo paskelbtas pirmasis Vaclovo Biržiškos premijos laureatas - juo tapo Vilniaus universiteto docentas, Kauno apskrities viešosios bibliotekos vyresnysis redaktorius Osvaldas Janonis. Po devynerių metų jis pelnė Kultūros ministerijos premiją už bibliotekininkystės, bibliografijos ir knygotyros mokslinius tyrinėjimus bei praktinę veiklą bibliotekose.

Šį trumpą profesoriaus Osvaldo Janonio pristatymą norėčiau baigti Bibliografijos ir knygotyros centro darbuotojų, nacionalinės analizinės bibliografijos darbo grupių ir savo asmenine padėka už geranorišką profesinę pagalbą ir paramą, žmogišką šilumą, kurią jaučiame kasdien visus šešiolika metų, už dvasinį palaikymą, kai to labiausiai reikia.

O artėjančio jubiliejaus 2008 metų lapkričio 25-ąją proga profesoriumi linkėtume visad likti tokiam, koks yra dabar: kūrybingas, ištikimas bibliografijai, savo pažiūroms ir tiesai.

¹ Janonis O. Iš Surdegio praeities. Vilnius, 1997.

² Материалы IV Всесоюзной научно-теоретической конференции аспирантов ВУЗов и НИИ Министерства культуры СССР. Тбилиси, 1978.

³ Я н о н и с О. Некоторые методологические вопросы системного исследования библиографической продукции : (методические материалы). Вильнюс, 1979.

⁴ Я н о н и с О. Методологические аспекты системного исследования библиографической продукции : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Ленинград, 1979.

⁵ Я н о н и с О. Методические указания по разработке спецкурса «Основы методологии библиографоведения». Вильнюс, 1981.

⁶ Я н о н и с О. Nacionalinės bibliografijos paraštėje : bibliografo užrašai. Vilnius, 1993, p. 14.

⁷ Я н о н и с О. Dėl vienuoliktosio penkmečio bibliografinės produkcijos. *Bibliotekų darbas*, 1987, nr. 5, p. 12.

⁸ Я н о н и с О. Nacionalinės bibliografijos programos klausimu. *Tarp knygų*, 1991, nr. 6, p. 12-16.

⁹ Я н о н и с О. Nacionalinės bibliografijos paraštėje: bibliografo užrašai. Vilnius, 1993, p. 25.